

prof. Marek Wrzosek¹

Wydział Wojskowy, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

ROSYJSKA DEZINFORMACJA W KONFLIKCIE ZBROJNYM W UKRAINIE

RUSSIAN DISINFORMATION IN THE ARMED CONFLICT IN UKRAINE

Abstrakt: Celem przedstawionego materiału jest zaprezentowanie czynników wpływających na sposób kreowania dezinformacji podczas rosyjskiej „wojskowej operacji specjalnej”. Niestety, badane zjawisko nie doczekało się jeszcze zwartych opracowań monograficznych. Należy zwrócić uwagę na fakt, że z powodu nadal trwającego konfliktu wyniki badań będą uzupełniane przez kolejne informacje oraz pozyskiwaną na ich podstawie wiedzę naukową. Zasadniczy problem, czyli jakie są zasadnicze treści narracji wykorzystywane w procesie dezinformacji podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej, przedstawiono w trzech aspektach: (1) podstawowe treści rosyjskiej dezinformacji w okresie destabilizacji sytuacji w Ukrainie, (2) treści informacyjne stanowiące elementy składowe rosyjskiej dezinformacji po rozpoczęciu agresji na Ukrainę, (3) osie narracji dominujące w procesie rosyjskiej dezinformacji w Polsce. Proces badawczy umożliwił wskazanie cech charakterystycznych dla doboru rosyjskich narracji podczas trwającej wojny. W zaprezentowanym materiale wykorzystano metody analizy krytycznej, a ponadto indukcji, dedukcji i syntezy. Do pozyskania materiału empirycznego użyto także wnioski i doświadczenia, które przekazali oficerowie armii ukraińskiej w czasie seminariów i konferencji organizowanych w Akademii Sztuki Wojennej.

Słowa kluczowe: dezinformacja, konflikt w Ukrainie, walka informacyjna, dominacja informacyjna

¹ 0000-0002-1369-9434, wrzosek.m.a@gmail.com.

Abstract: The aim of this article is to present the factors influencing the use of disinformation during the Russian military special operations in Ukraine. Unfortunately, the current nature of the studied phenomenon has not yet been published in comprehensive monographic studies. It should be noted that due to the ongoing conflict, the research results will be supplemented by subsequently obtained information and scientific knowledge. The fundamental problem – what are the basic contents of the narrative used in the disinformation process during the Russian-Ukrainian war – is presented in three aspects: (1) the basic content of Russian disinformation during the period of destabilization of the situation in Ukraine, (2) the information content constituting the components of Russian disinformation after the start of aggression against Ukraine, (3) the narrative axes dominant in the process of Russian disinformation in Poland. Selected examples present the methods of Russian disinformation used during the aggression against Ukraine. The research process made it possible to identify features characteristic of Russian narratives during the ongoing war. During the research, the method of critical analysis, as well as the methods of induction, deduction and synthesis was used. In obtaining empirical material, conclusions and experiences provided by Ukrainian army officers during seminars and conferences organized at the Academy of War Arts were also used.

Keywords: disinformation, conflict in Ukraine, information warfare, information domination

Wprowadzenie

W naukowym postrzeganiu rzeczywistości przyjmuje się, że społeczeństwo jest obecnie w trakcie czwartej rewolucji przemysłowej, a współczesna technologia rozwija się z większą niż kiedykolwiek dynamiką². Rynek technologii informacyjnych rośnie w równie szybkim tempie i przenika coraz więcej obszarów i dziedzin funkcjonowania społecznego, gospodarczego, ale także militarnego i politycznego. Nie dziwi więc fakt, że z roku na rok liczba poszukiwanych

² Zob. szerzej: M. Gorynia (red.), *Świat w obliczu pandemii*, CeDeWu, Warszawa 2021.

specjalistów IT na rynku pracy stale rośnie³. Obserwacja efektów zachodzących przemian już na przełomie wieków wskazywała na to, że nowe technologie zmieniają świat techniki, a także oblicze demokracji jako systemu politycznego.

Wkrótce okazało się, że informacja stała się nową bronią w sensie ekonomicznym i społecznym, została też wliczona do arsenału narzędzi walki dla sił zbrojnych⁴. Informacja, dostęp do niej lub jej brak stały się czynnikami, które gruntownie zmieniły obraz nowej wojny⁵. Dowodem jest metamorfoza w sposobie prowadzenia działań militarnych w Iraku i Afganistanie. W nowych operacjach militarnych technologie informatyczne pozwalały wojsku kontrolować przeciwnika dzięki znajomości jego zamiarów i środków, którymi dysponuje (poprzez zbieranie i analizę informacji). Informację wykorzystywano także w celu wprowadzenia przeciwnika w błąd (wojna psychologiczna, dezinformacja) lub do zniszczenia i unieruchomienia systemów informatycznych (np. poprzez środki walki elektronicznej).

Siły zbrojne – podobnie jak agencje informacyjne – weszły w erę „bitwy elektronicznej”. Można ją postrzegać jako zbiór wszystkich technik wykorzystujących informację (będącą w tym przypadku narzędziem do wprowadzania zamieszania w przestrzeni informacyjnej przeciwnika, odstraszenia go od aktywności informacyjnej, a także środkiem do wywalczenia i utrzymania przewagi informacyjnej). Już w końcu minionego wieku armia amerykańska przekonała się, że informacja może obrócić się przeciwko siłom zbrojnym podejmującym militarną interwencję⁶.

³ Na zatrudnienie mogą liczyć w pierwszej kolejności eksperci do spraw cyberbezpieczeństwa, *big data*, *cloud computing* oraz osoby doświadczone w obszarze sztucznej inteligencji. Według danych GUS (stan na 2021 r.) w Polsce brakuje obecnie około 50 tys. pracowników IT. Jak wynika z raportu „IT Globalne Trendy HR”, przygotowanego przez Gi Group Holding, w Polsce 37,6 proc. firm zgłasza trudności w ich rekrutacji. Zob.: M. Marszyci, *Na rynku pracy nadal brakuje specjalistów IT*, ITwiz, 12 lutego 2024 r., <https://itwiz.pl/na-ryнку-pracy-nadal-brakuje-specjalistow-it/> (dostęp: 12 lutego 2024 r.).

⁴ Por.: L. Ciborowski, *Walka informacyjna*, Toruń 1999; T. Aleksandrowicz, *Podstawy walki informacyjnej*, Warszawa 2016; P. Dela, *Założenia działań w cyberprzestrzeni*, PWN, Warszawa 2022.

⁵ J. Joniak, A. Polak, *Wojny w Zatoce Perskiej: aspekty operacyjne*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2011.

⁶ Przykładowo pod wpływem zdjęć zabitych żołnierzy amerykańskich opinia publiczna zmusiła prezydenta Clintona do wycofania oddziałów wojskowych USA z Somalii,

W kanonach dotychczasowej sztuki wojennej powstał nowy rodzaj przewagi – „przewaga informacyjna”⁷. Mianowicie armia, która lepiej niż przeciwnik zapanuje nad zdobyczami rewolucji informacyjnej, uzyska nie tylko przewagę informacyjną, lecz także zapewni sobie zwycięstwo. Stąd tak dynamiczny rozwój walki informacyjnej w siłach zbrojnych⁸, doskonalenie koncepcji działań sieciocentrycznych czy budowy zautomatyzowanych systemów dowodzenia i kierowania środkami walki.

Przez ostatnie dwa dziesięciolecia nowego wieku sieć przekazu informacji (telekomunikacja, satelity, Internet, telewizja) stała się silnym atutem w grze o zdobycie przewagi na poziomie organizacji, państwa, jak i międzynarodowych korporacji. Wyniki badań dowodzą, że większość miejsc pracy jest lub będzie związana z technologiami informatycznymi⁹. W związku z priorytetowym postrzeganiem znaczenia informacji wzrosła także rola dezinformacji jako antagonistycznego działania w kooperacji negatywnej podmiotów. Wprowadzanie treści sprzecznych z ogólną oceną lub manipulowanie zakresem przekazywanych komunikatów, a także generowanie wiadomości ukierunkowanych na odbiorcę jest realizowane

w której prowadzono operację „Przywrócić nadzieję” (*Operation Restore Hope*). Była to operacja humanitarna, prowadzona od 9 grudnia 1992 r. do maja 1993 r. w Mogadiszu. Jej głównym celem było zabezpieczenie dostaw humanitarnych i ich dystrybucja wśród mieszkańców Somalii. Podczas operacji 3 października 1993 r. amerykańskie siły specjalne przeprowadziły w stolicy Somalii, Mogadiszu, akcję mającą na celu aresztowanie dowódców klanu Habr Gidr, kierowanego przez Farraha Mohameda Aidida. W założeniu godzinna operacja przekształciła się w ponad 15-godzinną krwawą bitwę. W stolicy Somalii zginęło kilkunastu amerykańskich żołnierzy, a telewizyjne zdjęcia pokazywały, jak somalijscy bojownicy ciągnęli samochodami po ulicach miasta zwłoki. Ten incydent sprawił, że prezydent USA wycofał amerykańskie jednostki do kraju.

⁷ Por.: M. Wrzosek, S. Markiewicz, Z. Modrzejewski (red.), *Informacyjny wymiar wojny hybrydowej*, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2019; M. Fryc, *Sztuka zwyciężania. Strategia tworzenia i wykorzystania asymetrycznej przewagi*, Zona Zero, Warszawa 2020.

⁸ Jednostki walki informacyjnej, w różnym układzie strukturalnym i zadaniowym, posiada obecnie wiele państw, m.in. Chiny, Rosja, USA, ale także Niemcy czy Polska.

⁹ W marcu 2024 r. stwierdzono przecięcie kabli komunikacyjnych na dnie Morza Czerwonego. Według ocen ekspertów wpłynęło to na 25 proc. ograniczenie ruchu internetowego między Azją a Europą i zaburzyło funkcjonowanie tysięcy miejsc pracy. Zob.: *Podmorskie kable uszkodzone. Zagrożenie dla świata finansów*, 9 marca 2024 r., <https://www.money.pl/gospodarka/podmorskie-kable-uszkodzone-zagrozenie-dla-swiate-finansow-7004055834422048a.html> (dostęp: 11 marca 2024 r.).

w trakcie trwającego rosyjsko-ukraińskiego konfliktu zbrojnego. Dezinformację stosują obie strony konfliktu zarówno w celu zakłócenia procesów informacyjnych przeciwnika, jak i ochrony własnych zasobów informacyjnych.

Metodologia badań własnych

Celem badań, których rezultaty przedstawiono w niniejszym artykule, były zagadnienia dotyczące sposobu prowadzenia dezinformacji przez Federację Rosyjską w konflikcie rosyjsko-ukraińskim. Formalnie rosyjska agresja zbrojna na Ukrainę rozpoczęła się 24 lutego 2022 r., niemniej jednak szereg działań o charakterze informacyjno-propagandowym¹⁰ z wykorzystaniem dezinformacji był podejmowany już wcześniej, zarówno podczas aneksji Krymu, jak i w okresie formowania się separatystycznych republik na wschodzie Ukrainy. Dlatego istotnym elementem składowym badań stało się określenie charakteru wykorzystania rosyjskich możliwości kreowania środowiska informacyjnego w procesie dezinformacji. W związku z tym główny problem badawczy sformułowano w postaci pytania, jakie były zasadnicze treści narracji wykorzystywane w procesie dezinformacji podczas wojny rosyjsko-ukraińskiej.

Odpowiedź na tak postawione pytanie jest złożona, ale z merytorycznego punktu widzenia zależy też od kontekstu rozpatrywanego zjawiska. W celu rozwiązania głównego problemu badawczego zadano następujące pytania szczegółowe:

1. Jakie były zasadnicze treści rosyjskiej dezinformacji w okresie destabilizacji sytuacji w Ukrainie?
2. Jakie treści informacyjne stanowiły elementy składowe rosyjskiej dezinformacji po rozpoczęciu agresji na Ukrainę?
3. Jakie osie narracji dominowały w procesie rosyjskiej dezinformacji w Polsce?

¹⁰ Federacja Rosyjska stosuje określenie „działania informacyjno-propagandowe” w odniesieniu do całego spektrum aktywności w ramach walki informacyjnej, w tym także do operacji informacyjnych.

W efekcie ustalono, że armia rosyjska przygotowywała się informacyjnie do konfliktu zbrojnego z Ukrainą już od 2013 r., a zatem od czasu, gdy rozpoczęła rozwijanie swojego potencjału bojowego i reorganizację sił zbrojnych. W rosyjskiej optyce postrzegania rzeczywistości na wewnętrzny proces informacyjny te przedsięwzięcia były realizowane jako adekwatna odpowiedź Federacji Rosyjskiej na rosnące zagrożenie ze strony NATO.

W zaprezentowanym materiale przedstawiono wyniki poznawcze uzyskane metodą analizy krytycznej, której poddano materiał źródłowy (artykuły¹¹, raporty¹², monografie¹³). Umożliwiły one przeprowadzenie interpretacji zakresu prowadzenia dezinformacji w warunkach wojny nowej generacji¹⁴. Ponadto w procesie badawczym wykorzystano metody indukcji, dedukcji i syntezy, które w odniesieniu do podnoszonej problematyki pozwoliły na sformułowanie wniosków końcowych. Istotną trudnością w procesie badawczym okazała się kwestia wykorzystania obiektywnych źródeł rosyjskich – szczególnie w sytuacji, gdy szereg artykułów ma wyraźny aspekt propagandowy, przez co ich wartość merytoryczna jest niewielka. W pozyskiwaniu materiału empirycznego wykorzystano także wnioski i doświadczenia, którymi podzielili się oficerowie armii ukraińskiej w czasie seminariów i konferencji organizowanych w Akademii Sztuki Wojennej.

W procesie cyklu badawczego powstało już wiele publikacji, zróżnicowanych co do zawartości merytorycznej, obejmujących problematykę przebiegu konfliktu hybrydowego oraz rosyjskiej agresji na Ukrainę¹⁵. Te zagadnienia były także podejmowane na łamach pe-

¹¹ Zob. np.: M. Wrzosek, *Rosyjska wojskowa operacja specjalna – polityczno-militarne przyczyny porażki*, „Przegląd Sił Zbrojnych” 2023, nr 2, s. 82-92.

¹² *Endgame scenarios for Russia's war in Ukraine*, International Centre For Ukrainian Victory, czerwiec 2023 r., <https://ukrainianvictory.org/wp-content/uploads/Endgame-scenarios-web.pdf> (dostęp: 29 lipca 2024 r.).

¹³ Por.: M. Wrzosek, *Militarne (nie)bezpieczeństwo Polski po rosyjskiej agresji na Ukrainę (2022)*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2023.

¹⁴ Zob.: M. Wrzosek, *Przyszła wojna wielodomenowa w rosyjskiej myśli wojskowej*, w: S. Markiewicz, W. Materak (red.), *Organizacja systemu rozpoznania zagrożeń państwa – zagrożenia militarne w wielodomenowych operacjach w przyszłych konfliktach zbrojnych*, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2024.

¹⁵ Zob.: M. Banasik, *Zagrożenia Federacji Rosyjskiej i euroatlantycka perspektywa bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2019; M. Wrzosek (red.), *Rosyjska dominacja informacyjna. W teorii i praktyce*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2022.

riodyków o różnym zasięgu i zróżnicowanym gronie odbiorców¹⁶. Wiele aspektów z całego spektrum problemów rosyjskiej wojny nowego typu znalazło swoje odzwierciedlenie na łamach wydawnictw ośrodków akademickich¹⁷. W odniesieniu do rozpatrywanych kwestii szczególnie interesujące są publikacje bezpośrednio związane z problematyką wojny rosyjsko-ukraińskiej¹⁸. W Wydziale Wojskowym Akademii Sztuki Wojennej w ramach zespołu badawczego były i nadal są realizowane zamierzenia naukowe prowadzące do rozwiązywania militarnych problemów we współczesnych konfliktach zbrojnych¹⁹.

Reasumując poczynione ustalenia w obszarze krytycznej analizy literatury, można stwierdzić, że wiedza dotycząca rosyjskiej dezinformacji jest rozproszona w wielu źródłach, czasami fragmentaryczna i pozbawiona cech naukowego opracowania przedmiotowej tematyki, stąd konieczność kontynuowania badań i kompleksowego opracowania wskazanej problematyki.

¹⁶ Por.: M. Wrzosek, *Rosyjska wojskowa...*, *op. cit.*; P. Paprocki, *Charakterystyczne cechy działań hybrydowych – analiza porównawcza*, „Przegląd Sił Zbrojnych” 2023, nr 2; A. Szczygielska, *Konflikt hybrydowy – analiza porównawcza źródeł wiedzy o zjawisku*, „Roczniki Nauk Społecznych 2023”, nr 2.

¹⁷ Zob.: M. Banasik, *Wojna hybrydowa i jej konsekwencje dla bezpieczeństwa euroatlantyckiego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2018; D. Jarnicki, *Rosyjska wizja współczesnej globalnej architektury bezpieczeństwa*, Uniwersytet w Siedlcach, Siedlce 2023; B. Pacek, *Wojna hybrydowa na Ukrainie*, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 2018. Interesujące rozważania są także zawarte w: M. Marek, *Operacja Ukraina. Kampanie dezinformacyjne, narracje, sposoby działania rosyjskich ośrodków propagandowych przeciwko państwu ukraińskiemu w okresie 2013-2019*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2020.

¹⁸ Zob.: Ł. Skoneczny, *Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, wyd. spec.; A. Krzak, *Wojny przyszłości po rosyjsku – wojna hybrydowa, informacyjna i psychologiczna na tle konfliktu ukraińskiego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015; M. Fryc, *Polska strategia obronności wobec zagrożenia militarnego z elementami „wojny hybrydowej”*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 33; M. Banasik, *Wojna hybrydowa w teorii i praktyce Federacji Rosyjskiej*, „Kwartalnik Bellona” 2016, nr 2. Bardzo inspirujące treści z zakresu rozpatrywanej problematyki znajdują się w publikacji: W. Baluk, M. Doroszko, *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014–2016*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2017.

¹⁹ Por.: M. Wrzosek, *Militarne (nie)bezpieczeństwo...*, *op. cit.*; S. Markiewicz (red.), *Rosyjska szklana prowadzenia operacji militarnych*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2018; S. Markiewicz (red.), *Scenariusz przebiegu konfliktu hybrydowego*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2019.

Dezinformacja w okresie destabilizacji sytuacji w Ukrainie – rosyjskie narracje

Zgromadzone fakty prowadzą do tezy, iż wydarzenia obserwowane obecnie w Ukrainie są częścią zakrojonego na szeroką skalę planu obalenia rządu w Kijowie i podporządkowania Ukrainy Rosji. Pierwszy etap rosyjskiej dezinformacji został zapoczątkowany, gdy ukraiński parlament odsunął Janukowycza od władzy 22 lutego 2014 r. Wówczas rosyjska propaganda z wykorzystaniem dezinformacji przedstawiała nowo wybrane, prodemokratyczne władze w Kijowie jako „faszystowską kijowską juntę”, a do obywateli w Rosji i w Ukrainie Wschodniej dodawano jeszcze: „na usługach Zachodu”. Zarówno Polaków, jak i Rosjan czy Ukraińców przestrzegano, iż nowe władze to „nacionalistyczni, banderowscy faszyci, mający na celu wpięćw eksterminację ludności rosyjskojęzycznej”²⁰, a później marsz przeciwko Polsce i zajęcie jej wschodnich obszarów. Nową polityczną sytuację w Ukrainie wykorzystano do szeroko zakrojonych działań dezinformacyjnych. Zmierzały one do wykazania na forum międzynarodowym, że Ukraina jest zdestabilizowana i pozbawiona prawowitych władz.

Kolejny etap aktywności rosyjskiej dezinformacji nastąpił w 2015 r. Po przejściu przez Rosję Krymu podpisano porozumienia mińskie, gwarantujące zawieszenie działań zbrojnych i przewidujące scenariusz uregulowania statusu nowych pseudopaństwowych bytów. Wówczas już rosyjskie działania dezinformacyjne były ukierunkowane na izolowanie Ukrainy na arenie międzynarodowej. Rosja za pomocą różnych narracji próbowała wymóc na Kijowie realizację porozumień zgodnie z własną interpretacją podpisanych porozumień. W praktyce oznaczałoby to utratę suwerenności przez Ukrainę oraz akceptację zajęcia Krymu i prorosyjskiego Donbasu. Władze w Kijowie skutecznie się temu przeciwstawiły, a Rosja prowadziła działania dyplomatyczne mające wykazać, że Ukraina to nie narodowe państwo, lecz jedynie twór organizacyjny postrzegany

²⁰ Zob. szerzej: M. Marek, *op. cit.*

jako państwo, a w rzeczywistości jest niestabilna i zagraża bezpieczeństwu Europy.

Na wiele tygodni przed agresją rosyjską propaganda prowadziła wielokierunkowe działania informacyjne, które miały maskować decyzje Kremla i zwiększyć napięcia na wschodzie Ukrainy. Z tego powodu rosyjska działalność informacyjna od początku kwietnia 2021 r. koncentrowała się na publikacji tekstów mających przekonywać rosyjskie społeczeństwo, że Ukraina i NATO przygotowują się do wojny z Rosją. W rosyjskiej ocenie sytuacji bezpieczeństwa międzynarodowego okazją do rozpoczęcia działań przeciwko Rosji miały być m.in. ćwiczenia „Defender Europe 2021”. Teksty publikowane w rosyjskiej prasie prezentowały Ukrainę jako stronę agresywną, która zagraża pokojowi w Europie²¹. Należy zwrócić uwagę na fakt, że ówczesnie sytuacja na wschodzie Ukrainy stawała się coraz bardziej napięta. Obserwatorzy OBWE odnotowywali coraz więcej przypadków łamania porozumienia o zawieszeniu broni. W związku z zagrożeniem separatyści ukraińscy – wspierani przez rosyjskie media – w ramach szeroko zakrojonej operacji dezinformacyjnej oskarżali Ukrainę o prowokacje i nieuzasadnione otwieranie ognia. W kryzysowej sytuacji polityczno-militarnej, sztucznie wygenerowanej przez separatystów, przedstawiciele Donieckiej i Ługańskiej Republiki Ludowej, Denis Puszylin i Leonid Pasiecznik, zwrócili się do prezydenta Rosji Władimira Putina o uznanie przez Rosję samostanowionych republik jako terytorium Federacji Rosyjskiej²².

Kreml dążył do uzyskania gwarancji nieprzyjmowania Ukrainy do NATO oraz zamierzał doprowadzić do rewizji powojennego ładu w Europie²³. Po niepowodzeniu tej zmasowanej ofensywy dyploma-

²¹ *ibidem*.

²² Prezydent Rosji Władimir Putin 21 lutego 2022 r. wystąpił z orędziem, w którym zapowiedział pozytywne rozpatrzenie wniosku dotyczącego niepodległości Donieckiej Republiki Ludowej i Ługańskiej Republiki Ludowej. Następnie podpisał z przedstawicielami zbuntowanych ukraińskich republik międzypaństwowe układy o przyjaźni oraz porozumienie o pomocy wojskowej. W przypadku zagrożenia Rosja zobowiązała się do udzielenia obu republikom zbrojnego wsparcia. Putin formalnie ogłosił, że uznał obie republiki wraz z ich konstytucjami, w których zapisano, że terytorium tych republik rozciąga się do granic administracyjnych ukraińskich obwodów.

²³ 10 grudnia 2021 r. rosyjskie Ministerstwo Spraw Zagranicznych wydało oświadczenie o „warunkach przyszłego dialogu Federacji Rosyjskiej (FR) z USA i innymi państwami

tycznej Rosja przystąpiła do agresji zbrojnej – najpierw informacyjnie, a potem militarnie. Jej celem było podważenie państwowości Ukrainy i oderwanie od niej separatystycznych terytoriów.

W procesie dezinformacji opinii międzynarodowej prezydent Rosji wielokrotnie przedstawiał własny pogląd na Ukrainę, dostosowany do swoich potrzeb politycznych. W wystąpieniach wskazywał, że jest to obszar bez tradycji państwowości, wymyślony przez Lenina, a obecnie rządzony przez nielegalne władze pod przemożnym wpływem Zachodu, bez prawa do samodzielnego istnienia. Twierdził, że jedynie powrót do stanu sprzed rozpadu Związku Radzieckiego może przywrócić spokój w całej Ukrainie. Proces rosyjskiej dezinformacji został przygotowany na podstawie celowo dobranych faktów historycznych, których wybiórcze wykorzystanie miało uwiarygodnić przekaz informacyjny. W tym czasie oparto ją na dwóch zasadniczych narracjach, promowanych zarówno w środkach masowego przekazu, jak i w działaniach dyplomatycznych. Po pierwsze – informowano, a właściwie dezinformowano, że Ukraina destabilizuje sytuację w Donbasie, gdyż jej działalność dywersyjna zakłóca proces życia społecznego cywilnej ludności oraz funkcjonowanie lokalnej administracji państwowej. Ponadto twierdzono, że wojska ukraińskie ostrzeliwują przygraniczne miejscowości i posterunki straży granicznej, dokonują rajdów i wypadów na obszar obu republik, prowadzą działania dywersyjne i rozpoznawcze, przez co zastraszają miejscową ludność. Po drugie, donoszono, iż ukraińskie wojska koncentrują swoje siły na kierunku Doniecka i Ługańska, aby zerwać rozejm ustalony w ramach porozumień mińskich i zbrojnie podporządkować sobie obie republiki. Dla uwiarygodnienia powyższej narracji w rosyjskich środkach masowego przekazu oraz w sieciach społecznościowych pojawiały się artykuły i komentarze, które eksponowały doniesienia, czasem bardzo emocjonalne, wskazujące na

zachodnimi” na temat bezpieczeństwa europejskiego. Do najważniejszych żądań Rosji wobec USA i innych państw zachodnich wskazanych w oświadczeniu należało przyjęcie porozumienia w formie umowy prawnomiędzynarodowej (traktatu), która dawałaby Rosji długoterminowe gwarancje bezpieczeństwa poprzez wykluczenie opcji dalszego rozszerzania Sojuszu Północnoatlantyckiego na wschód. Ponadto rosyjskie żądania sprowadzały się do wycofania się Sojuszu z postanowień szczytu w Bukareszcie z 2008 r., kiedy stwierdzono, że Ukraina i Gruzja staną się członkami NATO.

pilną konieczność ochrony zagrożonej rosyjskiej ludności cywilnej w Donbasie, szczególnie w obliczu zbliżającej się ukraińskiej interwencji militarnej. W tej sytuacji Federacja Rosyjska została zmuszona, by podjąć działania mające zapewnić pomoc obywatelom rosyjskim w obwodach Ługańskim i Donieckim²⁴.

Strona rosyjska w działaniach dyplomatycznych podejmowała próby kreowania i narzucania zgodnej z linią Kremla interpretacji wydarzeń wokół Ukrainy (wskazywano, że w Ukrainie panuje rząd banderowców, państwo jest upadłe i skorumpowane, bez własnej historii i tradycji narodowych), szczególnie wśród zwolenników Rosji. Wszystko w celu podtrzymania poparcia rosyjskojęzycznej społeczności na świecie i promowania akceptacji dla podejmowanych działań²⁵. Działania dezinformacyjne były prowadzone tak, by odsunąć od Federacji Rosyjskiej oskarżenia o eskalację napięcia w Europie. Takie głosy pojawiały się w związku z koncentracją rosyjskich wojsk wokół Ukrainy. Wówczas minister spraw zagranicznych Siergiej Ławrow zaprezentował w imieniu Federacji Rosyjskiej oficjalne stanowisko, z którego wynikało, że nikt nie ma prawa narzucać Rosji, gdzie może, a gdzie nie może prowadzić manewrów wojskowych na swoim własnym terytorium²⁶. Mimo jasnych oznak zbliżającego się konfliktu zbrojnego Rosja w ramach dezinformacji kwestionowała wiarygodność danych wywiadowczych przekazywanych przez Stany Zjednoczone i Wielką Brytanię. Na dowód nierzetelności ich ocen rosyjska dyplomacja przywoływała sytuację z 2003 r., gdy Amerykanie wskazywali na Irak jako państwo rozwijające systemy broni masowego rażenia²⁷. W tym aspekcie Rosja głosiła także prawdopodobieństwo

²⁴ P. Kirby, *Why Russia is trying to capture eastern Ukraine*, BBC News, 26 maja 2022 r., <https://www.bbc.com/news/world-europe-60938544> (dostęp: 11 stycznia 2024 r.).

²⁵ *Examples of Russian disinformation and the facts*, Bundesministerium des Innern und für Heimat, <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/schwerpunkte/EN/disinformation/examples-of-russian-disinformation-and-the-facts.html> (dostęp: 23 lutego 2023 r.).

²⁶ Ławrow: *wojskowe manewry rosyjsko-białoruskie zakończą się zgodnie z planem*, „Rzeczpospolita”, 17 lutego 2022 r., <https://www.rp.pl/dyplomacja/art35700521-lawrow-wojskowe-manewry-rosyjsko-bialoruskie-zakoncza-sie-zgodnie-z-planem> (dostęp: 23 lutego 2024 r.).

²⁷ J. Raubo, *Rosjanie rzucają do boju w wojnie informacyjnej wszystkie narracje*, Defence24, 20 lutego 2022 r., <https://defence24.pl/geopolityka/rosjanie-rzucaja-do-boju-wszystkie-mozliwe-narracje-komentarz> (dostęp: 22 lutego 2022 r.).

wyprodukowania przez Ukrainę broni jądrowej. Argumentowano, że Ukraina posiadała broń jądrową i w związku z tym nadal dysponuje specjalistami oraz technologią do jej produkcji. Dodatkowo wskazywano na możliwość przygotowania przez Ukrainę „brudnej bomby”, powstałej z odpadów radioaktywnych zgromadzonych w czterech funkcjonujących elektrowniach jądrowych²⁸.

Kolejny wątek dezinformacyjnej narracji stanowiła rosyjska pomoc humanitarna, będąca reakcją na trudną sytuację na wschodzie Ukrainy. W tym celu rosyjskie ministerstwo obrony powołało dowództwo humanitarnej odpowiedzi, które organizowało wsparcie dla mieszkańców obwodów ogarniętych klęską humanitarną. Sytuacja dotyczyła szczególnie tych miejscowości, w których – zgodnie z rosyjską narracją – wojska ukraińskie uniemożliwiły wyjście ludności cywilnej z obszaru walk. W rosyjskich transportach zaopatrzenia, które formalnie były określane jako dostawy pomocy humanitarnej dla mieszkańców okupowanych terenów Ukrainy, armia rosyjska przewoziła setki ton amunicji i innego wyposażenia dla swoich wojsk. Wbrew deklaracjom w rejon konfliktu dostarczano w rzeczywistości zimowe umundurowanie, przeznaczone dla jednostek prorosyjskich operujących w Donbasie. Zaopatrzenie (żywność czy materiały higieniczne) nie było natomiast przeznaczone dla lokalnej ludności, lecz dla wojsk prorosyjskiego kontyngentu, wspierającego separatystyczne władze w obwodach Ługańskim i Donieckim²⁹.

²⁸ Władimir Putin w przemówieniu wskazał, że Rosja nie może pozwolić Ukrainie na ponowne pozyskanie nawet taktycznej broni jądrowej, a Kijów jest dosłownie o krok od jej stworzenia. Zob.: *Rosja oskarża Ukrainę o sprowadzanie materiałów do „brudnej bomby”*. Jest mowa o Polsce, „Rzeczpospolita”, 25 czerwca 2024 r., <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art40701931-rosja-oskarza-ukraine-o-sprowadzanie-materialow-do-brudnej-bomby-jest-mowa-o-polsce> (dostęp: 25 czerwca 2024 r.).

²⁹ *Russia Crisis Military Assessment: The race to resupply Ukraine*, Atlantic Council, 27 kwietnia 2022 r., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russia-crisis-military-assessment-the-race-to-resupply-ukraine/> (dostęp: 12 lutego 2024 r.).

Rosyjska dezinformacja po rozpoczęciu agresji na Ukrainę

Prezydent Federacji Rosyjskiej wielokrotnie wskazywał, że w jego przekonaniu Ukraina to „państwo sztuczne”. W rosyjskim ujęciu było ono rozumiane jako obszar, którego granice polityczne nie są zgodne z podziałem narodowościowym, funkcjonującym wśród ludności zamieszkującej geograficzną przestrzeń. W przekonaniu Putina o sztuczności granic miałyby decydować zatem dwa czynniki: po pierwsze, w jaki sposób granice dzielą różne grupy etniczne między dwa różne państwa, a po drugie, założenie, że wytyczone granice są najprawdopodobniej nienaturalne, a więc sztuczne. Rozwijając ten sposób rozumowania na praktykę dezinformacji rosyjskiej, można zauważyć, że w takim ujęciu sztuczne państwa to byty stworzone przez dotychczasowe państwa kolonialne lub mocarstwa w traktatach powojennych, na mocy których różne grupy etniczne, językowe czy religijne zostały złączone lub odseparowane bez poszanowania aspiracji tych grup³⁰. Taka teoria stała się zasadniczą treścią narracji rosyjskiej w aspekcie podważania zasadności funkcjonowania państwa ukraińskiego. Rozpad różnych federacji, w tym Jugosławii czy ZSRR, to następstwo dążenia narodów do samostanowienia. W każdym ze wskazanych przypadków nie było jednak możliwe wytyczenie granicy zgodnie z aspiracjami poszczególnych grup etnicznych, religijnych czy językowych oraz bez rozdzielenia jednych nacji i łączenia innych. W tym kontekście tezy prezydenta są pozbawione argumentów merytorycznych i służą jedynie za przesłankę polityczną do deprecjonowania Ukrainy jako państwa i jej obywateli rozumianych jako odrębny naród.

W nocy z 21 na 22 lutego 2022 r. rosyjskie wojska na prośbę obu zbuntowanych ukraińskich republik weszły na terytorium Donbasu. Prezydent Putin powierzył im rolę misji pokojowej, gdyż – według

³⁰ Większość granic w Europie nabierała nowego kształtu i zmieniała się w wyniku prowadzonych wojen. Faktem jest także, iż powodem wojen były spory i pretensje terytorialne argumentowane w większości historyczną tradycją oraz etniczną tożsamością miejscowej ludności. W wielu przypadkach jednak tereny pogranicza były etnicznie, językowo i religijnie wymieszane, co skutkowało sprzecznymi aspiracjami miejscowej ludności.

stanowiska Moskwy – ludność tych obszarów była narażona na atak ukraińskich sił zbrojnych, rzekomo ostrzeliwujących tereny w pobliżu linii rozgraniczenia. W tym czasie rosyjskie środki masowego przekazu wzmacniały poziom dezinformacji i informowały opinię publiczną o wielu ukraińskich prowokacjach. W rzeczywistości wszystkie doniesienia były tylko propagandowym wymysłem rosyjskich autorów dezinformacji³¹. Sama nazwa „wojskowej operacji specjalnej” miała wskazywać na ograniczony charakter działań militarnych, których zasadniczym celem była demilitaryzacja i denazyfikacja Ukrainy. Zgodnie z narracją rosyjskiej propagandy nie chodziło zatem o opanowanie obszaru Ukrainy, a jedynie osiągnięcie politycznych celów, które miały zagwarantować bezpieczeństwo i wewnętrzny ład publiczny. Dla podtrzymania toku narracji administracja rosyjska zakazała stosowania w sferze informacyjnej terminów „wojna”, „konflikt” czy „ofensywa militarna”. Od początku napaści na Ukrainę jedynym dopuszczalnym sformułowaniem była „specjalna operacja wojskowa”. Zgodnie z linią kremlowskiej narracji Rosyjski Trybunał Konstytucyjny odrzucił wnioski organizacji praw człowieka o uchylenie ustawy, która zabraniała wypowiedzania się przeciwko rosyjskiej inwazji na Ukrainę.

Pomimo wzrostu intensywności działań militarnych w Ukrainie rosyjskie media utrzymywały, że celem „wojskowej operacji specjalnej” jest – zgodnie z oświadczeniem prezydenta Rosji – obrona pro-rosyjskich republik przed ukraińską armią. Rosyjskie władze zablokowały media, które używały określenia „wojna”. Niezależne radio „Echo Moskwy” zostało wyłączone, a telewizja „Dożdż” zamknięta na wniosek prokuratury generalnej z powodu publikacji „kłamliwych informacji na temat działań wojsk rosyjskich” w Ukrainie. Rosyjski parlament ustanowił, że za przygotowanie „fake newsów” grozi kara do trzech lat więzienia, a za ich szerzenie od 5 do 10 lat, jeśli rozpowszechniane są przez Internet bądź przez grupę ludzi³². Obecnie

³¹ P. Christopher, M. Matthews, *The Russian “Firehose of Falsehood” Propaganda Model*, RAND Corporation, 11 lipca 2016 r., <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html> (dostęp: 18 marca 2024 r.).

³² Rosja testowała już odłączenie się od globalnego Internetu w 2019 r. Taką operację przeprowadzano wtedy podczas 30-dniowego testu. Rosja przyjęła też ustawę

w Rosji najwyższa kara – 15 lat więzienia – grozi „osobom rozpowszechniającym informacje, których skutki są społecznie niebezpieczne”. Pomimo blokady informacyjnej do rosyjskiej społeczności coraz częściej dociera prawda o skutkach wojny w Ukrainie. Oficjalnie władze rosyjskie twierdzą, że tylko profesjonalni żołnierze wykonują zadania w ramach operacji specjalnej³³. Tymczasem rosyjscy poborowi, którzy trafili do ukraińskiej niewoli, za pomocą udostępnionych im telefonów informują swoje rodziny o faktycznej sytuacji. Przekazują prawdziwy obraz wojny, a nie „misji pokojowej”, demontują kłamstwa rosyjskiej dezinformacji i stanowią świadectwo rozwoju imperialnej polityki Rosji.

W miarę jak w czasie walki zbrojnej wzrastały straty, w armii rosyjskiej zmieniła się narracja dotycząca sposobu relacjonowania „specjalnej operacji wojskowej”. Rosjanie coraz częściej informowali, że działania zbrojne w Ukrainie są podtrzymywane przez państwa zachodnie. Jako argument wskazywano, że 27 państw europejskich, w tym Wielka Brytania oraz USA, zgodziły się przekazać Ukrainie broń, środki medyczne i dodatkową pomoc wojskową. Rosyjskie władze twierdziły, że w ten sposób kraje niemal całego świata zależnego od USA wspierają Ukrainę w walce z rosyjską armią³⁴.

W rosyjskiej prasie ukraiński prezydent nazywany jest zbrodniarzem wojennym, gdyż odpowiada za niewinne ofiary wojny, zniszczenia oraz brak pomocy humanitarnej dla obywateli Donbasu³⁵. Inna oś rosyjskiej narracji wskazuje, że Zełenski „nie dba o Ukrainę”, kolaboruje bowiem ze światem zachodnim i wciąga państwo w sieć

o „suwerennym Internecie”, która zakładała przebudowę struktury sieci tak, by rosyjska komunikacja internetowa przebiegała przez węzłowe punkty wewnątrz kraju.

³³ Zob.: *Putin: Poborowi nie biorą i nie będą brać udziału w operacji specjalnej na Ukrainie*, „Rzeczpospolita”, 7 marca 2022 r., <https://www.rp.pl/polityka/art35823001-putin-poborowi-nie-biora-i-nie-beda-brac-udzialu-w-operacji-specjalnej-na-ukrainie> (dostęp: 11 marca 2024 r.).

³⁴ W. Kazanecki, *Porozumienie niemal 30 państw. Przekazą broń Ukrainie*, Interia.pl, 26 lutego 2022 r., https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-porozumienie-niemal-30-panstw-przekaza-bron-ukrainie,nId,5857148#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox (dostęp: 23 lutego 2024 r.).

³⁵ A. Wrona, *Kłamstwa w nagłówkach. Jak Rosja przedstawia inwazję na Ukrainę?*, Onet.pl, 3 marca 2022 r., <https://www.onet.pl/informacje/pravdaorgpl/klamstwa-w-naglowkach-jak-rosja-przedstawia-inwazje-na-ukraine/eblnb6g,30bc1058> (dostęp: 11 stycznia 2024 r.).

ekonomiczno-finansowych zależności od zachodnich koncernów. Co więcej, w przekazach informacyjnych generowano wiadomości, że w Ukrainie „szaleją nacjonaści”, którzy wprowadzają własne rozwiązania prawne i szykanują rosyjskojęzyczną ludność. W opinii rosyjskiej propagandy nacjonalistyczna i militarystyczna histeria, wywoływana przez kijowski reżim, przybrała rasistowski wymiar, a cudzoziemcy, którym nie udało się opuścić na czas Ukrainy, są prześladowani, zatrzymywani i kierowani do obozów internowania lub osadzani w więzieniach³⁶.

W oficjalnym przekazie informacyjnym rosyjskie służby niezmiennie akcentowały fakt, że zasadniczym celem użycia rosyjskich sił zbrojnych była „ochrona ludności Donieckiej Republiki Ludowej i Ługańskiej Republiki Ludowej”. Wskazywały, że prezydent Putin chce przywrócić międzynarodowy porządek prawny i doprowadzić do stabilizacji sytuacji w Ukrainie oraz wybrania nowych władz zgodnie z ukraińską konstytucją. W opinii rosyjskich komentatorów sprzyjających władzy Ukraińcy zaczynają rozumieć, że nie ma sensu oddawać życia za skorumpowany naród (autorskie wskazanie) i już niedługo prawdopodobnie z radością powitają wojska rosyjskie jako gwaranta normalizacji życia społecznego i politycznego. Według informacji rosyjskiej telewizji wyrazem poparcia dla operacji specjalnej była dobrowolna kapitulacja dwóch ukraińskich garnizonów: Tokmoku i Wasylówki³⁷.

W odpowiedzi na liczne komentarze i filmy krążące po ukraińskich portalach społecznościowych, w których pokazywano akty okrucieństwa agresora, rosyjska propaganda dowodziła, że fabuły rozsyłane jako materiał filmowy nie mają nic wspólnego z tym, co się dzieje w Ukrainie. W opinii rosyjskiej dezinformacji prezentowane zdjęcia i filmy to obrazy pochodzące z nieznanymi miejsc czy z minionych konfliktów prowadzonych w różnych częściach świata.

³⁶ *Russia's use of disinformation and information manipulation*, Government of Canada, https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_developpement-enjeux_developpement/response_conflict-reponse_conflits/crisis-crisis/ukraine-disinfo-desinfo.aspx?lang=eng (dostęp: 23 stycznia 2024 r.).

³⁷ Zob. szerzej: A. Karnaukh, *Świadomość narodowa w zmieniającym się społeczeństwie ukraińskim na przykładzie Ukraińców, Rosjan i Bułgarów na Zaporozżu*, „Kultura i społeczeństwo” 2015, nr 2.

Czasem na potrzeby dezinformacji wskazywano również, że są to fragmenty wycięte z kadrów z serbskiego kina lub kroniki chińskich incydentów. Te osie narracji rosyjskiej dezinformacji są nadal rozwijane i uzupełniane przez kolejne propagandowe artykuły, które brzmią niemal surrealistycznie w obliczu wojny panującej w Ukrainie. Niestety, wyniki badań przeprowadzonych przez ukraiński ośrodek wskazują, że przekazywane treści odnoszą założony skutek w rosyjskiej przestrzeni informacyjnej, gdyż w wielu zachodnich agencjach pojawiają się doniesienia o trudnościach komunikacyjnych w kontaktach z rodzinami przebywającymi w Rosji³⁸. Ukraińcy od swoich rodzin zamieszkujących w Rosji słyszą propagandowe wiadomości o nazistach zasiedlających ich kraj, szerzącej się korupcji, rozkradaniu zachodnich pożyczek czy luksusowych wyjazdach żony prezydenta Ukrainy³⁹. Tymczasem Ukraina stara się podważyć poparcie dla wojny wśród rosyjskich obywateli, stąd na przykład decyzja o umożliwieniu rosyjskim matkom odebrania ciał zmarłych na polu bitwy synów i mężów⁴⁰. Wobec takiego nagromadzenia kłamliwych informacji o Ukrainie przekazanie prawdziwego obrazu wojny w rosyjskim społeczeństwie jest nadal niezwykle trudne⁴¹.

³⁸ K. Kasianenko, *Learning from Russian Propaganda and Disinformation in Ukraine*, Australian Institute of International Affairs, 6 marca 2024 r., <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/learning-from-russian-propaganda-and-disinformation-in-ukraine/> (dostęp: 29 stycznia 2024 r.).

³⁹ Autor jednego z wpisów na portalu X twierdzi, że Ołena Zeleńska wydała 1,1 mln dol. na biżuterię u Cartiera, a dowodem rzekomego zakupu ma być dołączone zdjęcie faktury z logo firmy. Widnieje na nim m.in. nazwisko Ołeny Zeleńskiej i data wystawienia 22 września 2023 r. Wbrew temu, co głosi zamieszczony wpis, pierwsza dama Ukrainy nie nabyła biżuterii w nowojorskim Cartierze, a rzekomy paragon jej zakupów został sfalszowany. Ołena Zeleńska nie mogła 22 września być w sklepie Cartiera w Nowym Jorku, ponieważ tego dnia nie przebywała w USA. Towarzyszyła wówczas swemu mężowi w Kanadzie. Trudno też sobie wyobrazić, że niepostrzeżenie opuściła oficjalną delegację, żeby wrócić do Nowego Jorku na zakupy, gdyż sklep Cartiera zamyka się o godz. 19:00.

⁴⁰ Na portalach Reddit i TikTok popularny stał się film, w którym zatrzymany żołnierz rosyjski klęci się z własną matką, broniącą Władimira Putina.

⁴¹ *Rosyjskie matki uwierzyły w propagandę Putina*, Spider's Web, <https://spidersweb.pl/rozrywka/2022/03/09/rosyjska-propaganda-ukraina-wojna-wladimir-putin-telewizja-reddit-tiktok> (dostęp: 13 lutego 2023 r.).

Rosyjska dezinformacja w Polsce

Od początku napaści Rosji na Ukrainę rosyjscy i prorosyjscy agitatorzy podejmują różne formy aktywności informacyjnej skierowanej na podważanie relacji polsko-ukraińskich. Wyniki analiz wskazują, że dezinformacja prowadzona jest dwukierunkowo: do ludności ukraińskiej i do społeczeństwa polskiego. Relacje polsko-ukraińskie od dawna stanowią kluczowy element w rosyjskich działaniach informacyjno-propagandowych. Podstawą kreowania treści dezinformacyjnych w tym obszarze są resentymenty historyczne i „czarne karty” historii obu krajów. Dlatego celem prowadzonej dezinformacji jest wzbudzenie niechęci Polaków do udzielania pomocy i wsparcia zaatakowanej Ukrainie, a szczególnie do szukających schronienia Ukraińców. W rosyjskich mediach prezentowano anonimowe historie o rzekomym pierwszeństwie ukraińskich uczniów w wyborze szkoły. Rosyjska propaganda dyskredytowała także płynącą z Polski pomoc, wszelkie gesty solidarności i przede wszystkim spóźnione reakcje administracji państwowej, której obowiązki przejęła lokalna ludność pochodzenia ukraińskiego, a mieszkająca w Polsce.

Długoterminowe działania dezinformacyjne w przekonaniu strony rosyjskiej zakłócą relacje polsko-ukraińskie poprzez wrogie nastawienie ku sobie obu społeczeństw. Rosjanie zakładają, że w efekcie zwaśnienia obu stron dojdzie do aktów agresji, rozbojów, ataków chuligańskich, a nawet niepokojów społecznych, co doprowadzi do destabilizacji sytuacji wewnętrznej Polski.

Rosyjska dezinformacja koncertowała się także na odbudowie etnicznej wschodnich obszarów Polski i tłumaczyła Polakom, że zwiększona migracja Ukraińców to próba nowej „akcji przesiedleńczej”, prowadzonej w celu zajęcia przedwojennych obszarów ukraińskich. W odpowiedzi na działania Ukraińców – według rosyjskiej dezinformacji – strona polska przygotowuje do walki nowo powstałą formację bojową, czyli 18. Dywizję Zmechanizowaną. Ponadto wkrótce do walki na obszarze zachodniej Ukrainy mają zostać przygotowane kolejne dwa związki taktyczne: 1. Dywizja Piechoty Legionów oraz 8. Dywizja Piechoty Armii Krajowej im. Romualda Traugutta.

W rosyjskim postrzeganiu akcentowany jest zatem agresywny charakter polskich działań militarnych, których efektem będzie zajęcie przez Polskę obszaru Ukrainy Zachodniej.

Rosjanie na potrzeby dezinformacji wykorzystują także fakt, że zarówno w Polsce, jak i w Ukrainie istnieje bardzo silne przywiązanie do własnego terytorium i wierność zasadzie nienaruszalności granic. Takie terminy jak „rozbiór” czy „podział” mają niezwykle silnie negatywne oddziaływanie i wzbudzają w obu społeczeństwach bardzo emocjonalne reakcje. Z tego względu rosyjska propaganda ustawicznie wykorzystuje motyw spornych obszarów obu krajów i cyklicznie publikuje doniesienia wskazujące, że Ukraińcy mają roszczenia terytorialne względem Polski i chcą przyłączenia naszych południowo-wschodnich ziem do swoich granic. Z drugiej strony wskazują, że polskie tereny sięgały daleko w głąb obszaru obecnej Ukrainy, a zatem Polacy nie porzucili koncepcji przyłączenia zachodniej Ukrainy do Polski. Bandera, Wołyń, OUN, UPA to bardzo dobrze dobrane tematy historyczne sprzyjające antagonizowaniu stosunków polsko-ukraińskich⁴². Wszystkie sporne kwestie historyczne stanowią dla Rosjan pożywkę do generowania dezinformacji. Przykładowo rosyjska propaganda kilka dni po wycofaniu się oddziałów rosyjskich z Buczy i ujawnieniu masowych zbrodni, których dopuścili się rosyjscy agresorzy, zasugerowała polskiej i ukraińskiej opinii publicznej, że wydarzenia w Buczy nie były prawdziwym ludobójstwem⁴³, ponieważ masakra na Wołyniu osiągnęła znacznie większą skalę⁴⁴.

Rosyjska dezinformacja objęła także zagadnienia kryzysu żywnościowego. W mediach społecznościowych odpowiedzialność zbiorową za zaistniałą sytuację, szczególnie widmo głodu na Bliskim

⁴² Brak współpracy historycznej skutkuje tym, że zarówno postacie, jak i ukraińskie wydarzenia są inaczej odbierane w obu krajach – dla przykładu dla Ukraińców Bandera to przede wszystkim symbol walki z Sowietami, a dla Polaków to symbol ukraińskiego nacjonalizmu.

⁴³ Szacuje się, że w trakcie pobytu rosyjskich oddziałów w Buczy mogło zostać zamordowanych ponad 400 nieuzbrojonych ukraińskich cywilów. Ta liczba nie została jednak do tej pory potwierdzona przez ONZ, które nadal prowadzi w sprawie śledztwo.

⁴⁴ Ocenia się, że w sumie w latach 1943-1945 na Wołyniu i w Galicji Wschodniej zginęło ok. 100 tys. Polaków, zamordowanych przez oddziały Ukraińskiej Armii Powstańczej oraz miejscową ludność ukraińską.

Wschodzie i w Północnej Afryce, przypisywano Zachodowi. W opinii rosyjskich polityków to zachodnie sankcje uniemożliwiały Rosji, największemu na świecie eksporterowi pszenicy, zaopatrywanie innych krajów w zboże. Takie twierdzenia były wspierane oświadczeniami rosyjskiego MSZ, które jako przyczynę powstania sytuacji kryzysowej wskazywało „jednostronne antyrosyjskie restrykcje” i „wypowiedzianą przez UE totalną wojnę handlową”. Te oskarżenia nie miały jednak pokrycia w faktach, ale stanowiły podstawę do wygenerowania negatywnego wizerunku Polski, która podczas transportu ukraińskiego zboża pobierała dodatkowe opłaty i handlowała zapasami po zaniżonych cenach.

Nowym elementem rosyjskiej narracji jest dezinformacja koncentrująca się na demonstrowaniu i opisywaniu zdolności uderzeniowych rosyjskich sił zbrojnych. W ramach tego rodzaju działalności w polskiej przestrzeni informacyjnej prezentowane są potencjalne możliwości wykonania uderzeń bronią nuklearną⁴⁵. Ponadto poprzez eksponowanie drastycznych zdjęć i filmów z działań zaczepnych prowadzonych na pozycje ukraińskie Rosja zamierza wzbudzić lęk, a nawet strach przed swoimi siłami zbrojnymi. W materiałach telewizyjnych pokazuje transporty ciężkiego sprzętu bojowego i nowych jednostek wojskowych, aby wzbudzić przerażenie i przekonać zarówno swoje, jak i polskie oraz ukraińskie społeczeństwo do potencjału rosyjskiej potęgi militarnej.

Rosjanie powrócili też do działań informacyjnych opartych na micie „wojny ojczyźnianej” z okresu II wojny światowej. We własnym społeczeństwie próbują kształtować postrzeganie „specjalnej operacji wojskowej” jako konfliktu o dużej skali trudności, przełomowego i zagrażającego egzystencji Rosji, podobnie jak w okresie II wojny światowej, a więc zdarzenia wymagającego poświęcenia od każdego rosyjskiego obywatela. Tego rodzaju działania to kolejny element wysiłku dezinformacyjnego Kremla na rzecz przygotowania rosyjskiego społeczeństwa do perspektywy długotrwałej wojny w Ukrainie. Można także oceniać je w kategoriach psychologicznego przygotowania

⁴⁵ *Rosja straszy nuklearną triadą*, Wirtualny Nowy Przemysł, <https://www.wnp.pl/przemysl-obronny/rosja-straszy-nuklearna-triada,807925.html> (dostęp: 14 lutego 2024 r.).

ludności do kolejnych etapów mobilizacji oraz zwiększenia zaangażowania rosyjskich wojsk w działania militarne przeciwko Ukrainie.

Z przeprowadzonych obserwacji wynika, że każdy temat związany z polską armią stanowi dla Rosji obszar dezinformacji – na przykład powołania na ćwiczenia wojskowe Rosjanie przedstawiają jako tajną mobilizację wojska. W opinii rosyjskich informatorów mobilizacja budzi sprzeciw Polaków. W związku z tym plany polskiego resortu obrony narodowej dotyczące niemal każdych ćwiczeń wojskowych są wykorzystywane do uwiarygodnienia rosyjskich linii narracji o rzekomych agresywnych planach Polski.

W kwietniu 2023 r. w polskich mediach społecznościowych rozeszły się komunikaty, z których treści wynikało, że Ministerstwo Obrony Narodowej prowadzi rekrutację do korpusu litewsko-polsko-ukraińskiego. W treści rozpowszechnianej dezinformacji podkreślano, że dotychczas była to brygada licząca ok. 4500 żołnierzy, a obecnie polskie władze wojskowe przeformowały ją na korpus polsko-ukraińsko-litewski, który prawdopodobnie zostanie w niedalekiej przyszłości skierowany do walk w Ukrainie⁴⁶. Fałszywą wiadomość upowszechniały przez kilka dni konta powiązane z rosyjską propagandą. Wszystko wskazuje na to, że dezinformacja została przygotowana przez rosyjski aparat propagandowy, aby uwiarygodnić przekaz o rzekomych planach militarnego zaangażowania się Polski i Litwy w konflikt w Ukrainie. MON w swoich komunikatach ostrzegало, że jest to operacja dezinformacyjna będąca częścią szerszej kampanii prowadzonej m.in. przez „białoruską grupę UNC1151”.

Bardzo atrakcyjnym tematem dla rosyjskiej dezinformacji stał się program bezpłatnych szkoleń wojskowych realizowanych niemal w całej Polsce pod hasłem „Trenuj z wojskiem”. To inicjatywa prospołeczna i proobronna, w ramach której można odbyć podstawowe,

⁴⁶ Adres mailowy, podany do kontaktu dla potencjalnych ochotników wstępujących do korpusu, jest prawdziwy, a międzynarodowa brygada rzeczywiście istnieje i ma siedzibę w Lublinie, ale wbrew rosyjskim informacjom nie jest wcale korpusem. Litewsko-Polsko-Ukraińska Brygada, do której rzekomo miała trwać rekrutacja, została utworzona w 2014 r. Liczy ona ponad 4 tys. żołnierzy z trzech krajów. Na co dzień stacjonują oni w swoich jednostkach macierzystych wchodzących w skład brygady. Jedynie dowództwo stacjonuje w Lublinie, a obowiązki osób funkcyjnych pełnią naprzemiennie oficerowie z Polski, Litwy i Ukrainy. Obecnie dowódcą jest Polak, gen. bryg. Jarosław Mokrzycki.

bezpłatne przeszkolenie wojskowe, prowadzone w jednostkach wojskowych przez wykwalifikowaną kadre. Aby zgłosić się na takie 8-godzinne szkolenie, wystarczyły tylko imię, nazwisko, wiek i kontakt. Grupy do szkolenia wojskowego mogli zgłaszać także ich liderzy i opiekunowie. Czwarta edycja programu była realizowana pod hasłem „Trenuj z wojskiem – sam i w grupie”. Trwała od września do końca października 2023 r. Do udziału zaproszono nie tylko ochotników indywidualnych, lecz także grupy środowiskowe, w tym organizacje, urzędy, stowarzyszenia, związki, zakłady pracy, firmy, kluby. Strona rosyjska oceniła akcję „Trenuj z wojskiem” jako ukrytą formę przygotowania wojskowego dla osób cywilnych, które w przypadku konfliktu zbrojnego zostaną w przyszłości wcielone do armii. W rosyjskim przekazie program funkcjonuje jako skryte mobilizacyjne przygotowywanie wybranych jednostek bojowych do przyjęcia przeszkolonych żołnierzy rezerwy.

Podsumowanie

Podstawą rosyjskiej dezinformacji i propagandy w trakcie wojny jest negowanie Ukrainy jako państwa. Po inwazji w 2022 r. rosyjskie władze i prokremlowskie media oraz portale społecznościowe (m.in. RT i Sputnik) stosowały przyjętą na potrzeby kryzysu nową retorykę. W tym celu w odniesieniu do władz ukraińskich stosowano takie określenia, jak „reżim kijowski”, „marionetki Waszyngtonu”, „faszyści”, „naziści”. Czyniono to przede wszystkim po to, aby dyskredytować Ukrainę, dehumanizować działania militarne ich sił zbrojnych i przekonać własną opinię publiczną o silnym amerykańskim wpływie na Ukrainę.

W kontekście wydarzeń w Ukrainie można postawić tezę, że wojna informacyjna prowadzona przez Federację Rosyjską przeciwko Zachodowi ma służyć wzmocnieniu jej pozycji międzynarodowej i skuteczniejszemu osiągnięciu celów strategicznych w niezaangażowanych rejonach świata. Rosja poprzez działania dezinformacyjne dąży do uwzględnienia swoich żądań dotyczących bezpieczeństwa

w Europie, m.in. w kwestii rozszerzenia NATO na wschód, a także uzyskania zwycięstwa na froncie ukraińskim. Dlatego deprecjonując Ukrainę, Rosja stara się osłabić poziom poparcia dla walczącego państwa i próbuje wpłynąć na przebieg debaty w Europie i USA, wywołując i utrzymując antyukraińskie nastroje. Poprzez dezinformację zamierza także podważyć zasadność zachodnich sankcji i przedstawić je jako niesprawiedliwy nacisk gospodarczy na Rosję.

Na podstawie poczynionych analiz oraz wyników obserwacji można postawić tezę, że celem rosyjskiej propagandy jest nie tylko podsyć napięć, izolowanie Ukrainy czy udaremnianie proaktywnej postawy wobec Kijowa. Dodatkowo należy wskazać, że działania dezinformacyjne skierowane są na budzenie niepokoju w polskim i ukraińskim społeczeństwie. Federacja Rosyjska za pośrednictwem fałszywych narracji będzie prawdopodobnie starała się wystawić na próbę solidarność międzynarodową, sprawdzić trwałość determinacji państw europejskich w procesie wsparcia walczącej Ukrainy, a także obniżyć poziom ciągłości w realizowanych działaniach pomocowych.

Z tego względu objęcie sankcjami wielu ośrodków propagandowych Federacji Rosyjskiej stanowi ważny instrument, który wskazuje na brak zgody na działania dezinformacyjne Rosji prowadzone w globalnej przestrzeni informacyjnej. Właściwym sposobem przeciwdziałania rosyjskiej dezinformacji jest także wykorzystywanie doświadczeń w procesie upowszechniania wiedzy o tym, w jaki sposób rosyjska propaganda celowo kształtuje emocje odbiorców: próbuje ona zawładnąć umysłami i systemami przekonań dominującymi w atakowanych społeczeństwach zachodnich.

Jednym z głównych celów rosyjskiej dezinformacji pozostaje przedstawianie inwazji na Ukrainę jako rezultatu gry zachodnich mocarstw. Rosja promuje narrację, zgodnie z którą to Stany Zjednoczone sprowokowały ją poprzez rozszerzanie NATO na wschód Europy do podjęcia działań asekurowujących rosyjskie bezpieczeństwo w sferze militarnej. Przyjęta narracja pomaga przedstawić Rosję jako obiekt negatywnego oddziaływania państw Zachodu. W związku z zaistniałą sytuacją Rosja musiała podjąć działania obronne w wymiarze nie tylko dyplomatycznym, lecz także militarnym.

Dezinformacji, która jest specyficznym rodzajem broni w rosyjskiej wojnie informacyjnej, można skutecznie przeciwdziałać jedynie poprzez zweryfikowane i wiarygodne informacje, generowane przez zaufane źródła. Istotnym czynnikiem w walce z rosyjską dezinformacją okazuje się konsekwentne ujawnianie (demaskowanie) fałszywych narracji oraz ostrzeganie opinii międzynarodowej przed zjawiskiem ulegania złowrogiej rosyjskiej propagandzie. Z tego też względu należy zadbać o odporność społeczeństwa polskiego na dezinformację ze strony Rosji.

Bibliografia

References list

- Aleksandrowicz T., *Podstawy walki informacyjnej*, Warszawa 2016.
- Baluk W., Doroszko M. (red.), *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie w latach 2014–2016*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2017.
- Banasik M., *Wojna hybrydowa i jej konsekwencje dla bezpieczeństwa euroatlantyckiego*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2018.
- Banasik M., *Wojna hybrydowa w teorii i praktyce Federacji Rosyjskiej*, „Kwartalnik Bellona” 2016, nr 2.
- Banasik M., *Zagrożenia Federacji Rosyjskiej i euroatlantycka perspektywa bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2019.
- Christopher P., Matthews M., *The Russian “Firehose of Falsehood” Propaganda Model*, RAND Corporation, 11 lipca 2016 r., <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PE198.html> (dostęp: 18 marca 2024 r.).
- Ciborowski L., *Walka informacyjna*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999.
- Dela P., *Założenia działań w cyberprzestrzeni*, PWN, Warszawa 2022.
- Endgame scenarios for Russia’s war in Ukraine, International Centre For Ukrainian Victory*, czerwiec 2023 r., <https://ukrainianvictory.org/wp-content/uploads/Endgame-scenarios-web.pdf> (dostęp: 29 lipca 2024 r.).

- Examples of Russian disinformation and the facts*, Bundesministerium des Innern und für Heimat, <https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/schwerpunkte/EN/disinformation/examples-of-russian-disinformation-and-the-facts.html> (dostęp: 23 lutego 2023 r.).
- Fryc M., *Polska strategia obronności wobec zagrożenia militarnego z elementami „wojny hybrydowej”*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 33.
- Fryc M., *Sztuka zwyciężania. Strategia tworzenia i wykorzystania asymetrycznej przewagi*, Zona Zero, Warszawa 2020.
- Gorynia M. (red.), *Świat w obliczu pandemii*, CeDeWu, Warszawa 2021.
- Jarnicki D., *Rosyjska wizja współczesnej globalnej architektury bezpieczeństwa*, Uniwersytet w Siedlcach, Siedlce 2023.
- Joniak J., Polak A., *Wojny w Zatoce Perskiej: aspekty operacyjne*, Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej, Warszawa 2011.
- Karnaukh A., Świadomość narodowa w zmieniającym się społeczeństwie ukraińskim na przykładzie Ukraińców, Rosjan i Bułgarów na Zaporozżu, „Kultura i społeczeństwo” 2015, nr 2.
- Kasianenko K., *Learning from Russian Propaganda and Disinformation in Ukraine*, Australian Institute of International Affairs, 6 marca 2024 r., <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/learning-from-russian-propaganda-and-disinformation-in-ukraine/> (dostęp: 29 stycznia 2024 r.).
- Kazanecki W., *Porozumienie niemal 30 państw. Przekazą broń Ukrainie*, Interia.pl, 26 lutego 2022 r., https://wydarzenia.interia.pl/raporty/raport-ukraina-rosja/aktualnosci/news-porozumienie-niemal-30-panstw-przekaza-bron-ukrainie,nId,5857148#utm_source=paste&utm_medium=paste&utm_campaign=firefox (dostęp: 23 lutego 2024 r.).
- Kirby P., *Donbas: Why Russia is trying to capture eastern Ukraine*, BBC News, 26 maja 2022 r., <https://www.bbc.com/news/world-europe-60938544> (dostęp: 11 stycznia 2024 r.).
- Krzak A., *Wojny przyszłości po rosyjsku – wojna hybrydowa, informacyjna i psychologiczna na tle konfliktu ukraińskiego*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2018, nr 18.
- Ławrow: wojskowe manewry rosyjsko-białoruskie zakończą się zgodnie z planem*, „Rzeczpospolita”, 17 lutego 2022 r., <https://www.rp.pl/dypl>

- macja/art35700521-lawrow-wojskowe-manewry-rosyjsko-bialoruskie-zakonczy-sie-zgodnie-z-planem (dostęp: 23 lutego 2024 r.).
- Marek M., *Operacja Ukraina. Kampanie dezinformacyjne, narracje, sposoby działania rosyjskich ośrodków propagandowych przeciwko państwu ukraińskiemu w okresie 2013-2019*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2020.
- Markiewicz S. (red.), *Rosyjska wizja prowadzenia operacji militarnych*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2018.
- Markiewicz S. (red.), *Scenariusz przebiegu konfliktu hybrydowego*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2019.
- Marszycki M., *Na rynku pracy nadal brakuje specjalistów IT*, ITwiz, 12 lutego 2024 r., <https://itwiz.pl/na-ryнку-pracy-nadal-brakuje-specjalistow-it/> (dostęp: 12 lutego 2024 r.).
- Pacek B., *Wojna hybrydowa na Ukrainie*, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 2018.
- Paprocki P., *Charakterystyczne cechy działań hybrydowych – analiza porównawcza*, „Przegląd Sił Zbrojnych” 2023, nr 2.
- Podmorskie kable uszkodzone. Zagrożenie dla świata finansów*, 9 marca 2024 r., <https://www.money.pl/gospodarka/podmorskie-kable-uszkodzone-zagrozenie-dla-swiata-finansow-7004055834422048a.html> (dostęp: 11 marca 2024 r.).
- Putin: Poborowi nie biorą i nie będą brać udziału w operacji specjalnej na Ukrainie*, „Rzeczpospolita”, 7 marca 2022 r., <https://www.rp.pl/polityka/art-35823001-putin-poborowi-nie-biora-i-nie-beda-brac-udzialu-w-operacji-specjalnej-na-ukrainie> (dostęp: 11 marca 2024 r.).
- Raubo J., *Rosjanie rzucają do boju w wojnie informacyjnej wszystkie narracje*, Defence24, 20 lutego 2022 r., <https://defence24.pl/geopolityka/rosjanie-rzucaja-do-boju-wszystkie-mozliwe-narracje-komentarz> (dostęp: 22 lutego 2022 r.).
- Rosja oskarża Ukrainę o sprowadzanie materiałów do „brudnej bomby”. Jest mowa o Polsce*, „Rzeczpospolita”, 25 czerwca 2024 r., <https://www.rp.pl/konflikty-zbrojne/art40701931-rosja-oskarza-ukraine-o-sprowadzanie-materialow-do-brudnej-bomby-jest-mowa-o-polsce> (dostęp: 25 czerwca 2024 r.).

- Rosja straszy nuklearną triadą*, Wirtualny Nowy Przemysł, <https://www.wnp.pl/przemysl-obronny/rosja-straszy-nuklearna-triada,807925.html> (dostęp: 14 lutego 2024 r.).
- Rosyjskie matki uwierzyły w propagandę Putina*, Spider's Web, <https://spiderweb.pl/rozrywka/2022/03/09/rosyjska-propaganda-ukraina-wojna-wladimir-putin-telewizja-reddit-tiktok> (dostęp: 13 lutego 2024 r.).
- Russia Crisis Military Assessment: The race to resupply Ukraine*, Atlantic Council, 27 kwietnia 2022 r., <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russia-crisis-military-assessment-the-race-to-resupply-ukraine/> (dostęp: 12 lutego 2024 r.).
- Russia's use of disinformation and information manipulation*, Government of Canada, https://www.international.gc.ca/world-monde/issues_development-enjeux_developpement/response_conflict-reponse_conflits/crisis-crisis/ukraine-disinfo-desinfo.aspx?lang=eng (dostęp: 23 stycznia 2024 r.).
- Skoneczny Ł., *Wojna hybrydowa – wyzwanie przyszłości? Wybrane zagadnienia*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2015, wyd. spec.
- Szczygielska A., *Konflikt hybrydowy – analiza porównawcza źródeł wiedzy o zjawisku*, „Roczniki Nauk Społecznych” 2023, nr 2.
- Wrona A., *Kłamstwa w nagłówkach. Jak Rosja przedstawia inwazję na Ukrainę?*, Onet.pl, 3 marca 2022 r., <https://www.onet.pl/informacje/prawdaorngpl/klamstwa-w-naglowkach-jak-rosja-przedstawia-inwazje-na-ukraine/eblnb6g,30bc1058> (dostęp: 11 stycznia 2024 r.).
- Wrzosek M. (red.), *Rosyjska dominacja informacyjna. W teorii i praktyce*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2022.
- Wrzosek M., *Militarne (nie)bezpieczeństwo Polski po rosyjskiej agresji na Ukrainę (2022)*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2023.
- Wrzosek M., *Przyszła wojna wielodomenowa w rosyjskiej myśli wojskowej*, w: Markiewicz S., Materak S. (red.), *Organizacja systemu rozpoznania zagrożeń państwa – zagrożenia militarne w wielodomenowych operacjach w przyszłych konfliktach zbrojnych*, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2024.
- Wrzosek M., *Rosyjska wojskowa operacja specjalna – polityczno-militarne przyczyny porażki*, „Przegląd Sił Zbrojnych” 2023, nr 2.

Marek Wrzosek

Wrzosek M., Markiewicz S., Modrzejewski Z. (red.), *Informacyjny wymiar wojny hybrydowej*, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2019.

Copyright (c) 2024 Marek Wrzosek

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share-Alike 4.0 International License.